

Salyan Kazarması Susdu

Sabir Əhmədli

© Yanvar Hekayələri 1992

Gecə saat ikiyə işləmiş atəş Salyan kazarması səmtdə daha şiddətliydi. Şəhərin həmin səmtində yaşayan əhali, ailələr də kazarmanın çıxışlarını kəsib, sədd yaratmış insanlar təkəki hələ sifəcə bu atəşin ölüm törədəcəyinə inanmadı. Axı, ola bilməzdi, lap faşistlərlə davadakı təkəki, əməlli-başlı atəş saçılsın, avtomatlar gurlasın, top nərildəsin. Kimə atır, kimi vururdu bu qoşun?

—Bəlkə, qorxuzurlar,—dedi evin böyük qızı, nəvələri nənə qucub, qoynuna almışdı. Xeyli aralı olsalar da, güllələr bu həndəvərə də süzür, atəşə anbaan yaxınlaşırdı. Oğlanları da həyətdən evə qalxdı.

—Keçdilər,—dedi,—yarıb keçdilər. Qoşun şəhərə girir.

—Sən bircə çəkil bu yana! Düşmə həyəətə,—anası acıqlandı.

Üç nəvə, nənənin qoynunda isinmək yaşın artıq keçmiş olsalar da, onun canının istisini duyur, pəncərəyə, eyvana can atırdılar.

—Camaata atdılar, əclaflar,—dedi oğlan.—Görmürsən, lap yaxına vururlar.

—Elə bil atışırlar, axı!—dedi qız.—Kiminlə atışırlar?

—Kiminlə olacaq? Bizimkilər cavab verir.

—Bizimkilərdə silah yoxdur.

—Var. Xalq cəbhəsi silahlandırıb “boyevikləri!”

—Elə silahlanmaqla qoşunun, rəsmi ordunun qabağında dayanmaq olmaz.

Nəvələr pəncərəyə dartınırdı. “Bizimkilər” sözü onları yerindən oynatmış, qorxunu unutmuşdular.

Aqıl nənənin qolları arasından qopdu, eyvana cumdu; qız da nənənin onun hayına qaldığını, qolun boşaldığını duyub, yavaşca sivişdi, mətbəxə verdi özünü. Atəşi dinləməyə başladılar.

—Keçdilər!—dedi oğlan. Bu söz balacaları məyus etdi. Amma balaca dayının “bizimkilər də atır” deməyi, nənə, baba bucağına sığınmış nəvələri ümidləndirmişdi.

Nənə qoşunun basıb keçib, şəhərə girməyilə aranın bir az səngidiyini görüb, nəvələrin yerini sahmanladı. Guya, nəvələr hər biri, yumşaq yorğanın, adyalın altına girsə, bununla hər bir qovğa bitəcək, təhlükədən qurtulacaqdılar.

Gecə səhərədək oğlan neçə kərə özünü mətbəxə verib, eyvanda dayanıb, eşiyi, enişdəki şəhərin sədasını dinlədi. Ana, arabir onu çağırır, eşikdən bir soraq gətirməkdənsə, əlinə bəhanə düşmüş, atadan gizli papiros çəkən oğlunu səsləyirdi: “Gəl, gir yerivə.”

Nəvələr yanaşı çarpayıda, nənənin xətrinə uzanıb qalsalar da, gözləri yumulmurdu.

“Bizimkilər”in atəşini gözləyir, astadanca öcəşirdilər:

—Keçdilər.

—Yox a, bizimkilər onların qabağını saxladılar.—Dayım deyir.

—Dayı evdə oturub, haradan bilir?

—Dayı əsgərlikdə görüb. Atəşi tanıyır, hansı yaxına, hansı uzağa gedir.

—... İşıqlı güllələrdir!—eyvan qapısında dayanıb, gözünü Salyan kazarmasının üzərində parlayıb sönən şəfəq dikmiş oğlan içərini xəbərdar etdi.

—Adə, sən bir gəl bu yana! Qoy uşaqlar yatsın! Gəl!—nənə acıqlandı. Ona elə gəlmişdi ki, bu gurultu da hərdən qapı-qonşuda qopan lov, savaşı tək bir şuluqluqdu, ötüb keçdi.

—Yatın, yatın, gözünüzü yumun,—deyib, özündən o yana, yanaşı çarpayıda döşənmiş üç nəvəsini danladı.

Oğlu yatmırdı, qızı nəvələrin—balalarının o yanında uzanıb, gözünü tavana dikmişdi.

Kürəkən—bu balaların sahibi gecələr çox halda növbədə olurdu, qaz işlərinə baxırdı.

Balalar, deyəsən, atanın bu gecəsi ilə əzəkilərin fərqinə varmır, onun dərđini çəkmir, eləcə nənənin xətrinə gözlərini yumub, eşiyi dinləyir; orada yekə kişi olsa da, hələ indiyədək atasından gizli siqaret çəkdiyinə öz aralarında gülə-gülə xosunlaşır, pıçıldaşır, dayımın bu dəfə iki kilometrlikdə dayanıb, döyüş meydanından çatdıracağı sorağı güdürdülər.

—Yaman vurhavurdu!—dilləndi oğul. Ata yan otaqda yatırdı, oyaqdı o da.

Aqillə Aygül birinci növbə, Şəfəq ikinci növbə gedirdilər məktəbə. Obaşdanca oyanır, nənə səhər yeməyi verir, anaları ilə evdən çıxırdılar. Bu səhər, iş dəyişdi. Ana nə yeyib, nə içdiyini bilmədən, geyinib evdən çıxarkən balalarını öz anasına tapşırırdı:

—Məktəbə getməsinlər. Mən bir işə baş çəkdim.

Nəvə tapşırığı nənənin huşunu apardı, qıza tapşırmadı ki, sən özündən muğayat ol. Oğlan da onun ardınca düşdü, işə yox, həyəət.

Bir azdan nənə özünü qınadı: “Aa-a, bunlar lap gerçəklədi.” Şəhərin gah bu, gah o biri parçasından atışma sədaları qalxır, Mətbuat prospektində uğultu qopurdu.

Nənənin qıçları ağrayırdı, çörəyə, dükana nəvələri gedirdi. Nəvələr bunu gözləyirdi. Nənə onlara həmişəki tək zənbil versin, pul verib desin: Aqıl—çörəyə, Aygül—zibil atmağa, Şəfəq—nənə ilə köməkli yır-yığış eləsin.

Əgər nənənin xəbəri olsa idi, şəhərdə ötən gecə nə baş verib, indi nələr törənir, bilsə idi, bircə addım qırağa buraxmazdı. Qoydu getdilər; ara guya səngimişdi, guya bir saatlıq lov yatmışdı, ona görə də nənə arxayınca Aqılı çörək dalınca göndərdi, Aygül zibil verdəsini götürüb çıxdı, balaca Şəfəqsə mətbəxdə nənənin əlindən tökülən soğan qabıqlarını yığışdırırdı.

Eşikdəki atəş, od-alovdan artıq, bir-birinin ardınca dönüb qaydan balalar nənəni vahiməyə saldılar.

Məhlədə qorxu-ürkü bilməyən, daha nənənin nərçəsi sayılan Aqıl guya bu çörəyi bişdiyi təndirdən qat-qat od-alovlu bir kürənin içindən alıb gətirmişdi:—Küçə saldatla doludur. Çörək dükənin qabağında iki tank dayanıb. Saldatlar avtomatları tuşlayıblar gəlib keçənə.

Aygül zibil verdərsini həmişəki tək aparıb mətbəxin küncünə qoymaقدansa, eləcə dəhlizin ağzında əlindən buraxdı, sarı-qıvırcıq balanın rəngi rufu qaçmışdı.

—Nənə qurban, nə oldu sənə?

—Nənəcan, “Naxçıvan” mehmanxanasının üstündən atırlar. Tanklar zibil qutularını əzik-əzik eləyiblər.

—Vay-vay-vay! Bunlar nə törədir? Köpəyuşağı!—nənə hərdən bərk hirsələnəndə özçə nəvələrini də belə yamanlayırdı. Amma bu “köpəyuşağı” çox acı səsləndi. Daha, nəvələrin atasına yox, qoşunun “ata”sına yönəlmişdi.

Az keçmiş qızı Nüşabə qalın kürkünün qabağı açılmış, yaylığı əlində girdi içəri:

—Dəhşətdir! Müsibət...

—Ay Nüşabə nə olub? Bay, balam, nə baş verib?

—Əş-şi, nə olacaq. Qırıb töküblər milləti. Qan su yerinə axıdılıb, şəhər od tutub yanır... Bax, qulaq ver!.. Atışirlar. Bunları görüm elə özçə qanlarına boyansınlar!—dedi qız, nəşriyyatda işləyirdi, hamı mitinqə getmiş, o isə balalarından nigaran qaldığı üçün oradan bura piyada—qaça-qaça özünü evə çatdırmışdı.

Uşaqların tövründən anladı ki, nənə onlara səhər tapşırığı verib, onlar da yerinə yetiriblər.

—Ay arvad,—dedi.—Bəs ağlın kəsməyib bunları evdən buraxmısan?—heç zaman anasına güldən ağır söz dəməyən böyük qız, gör iş nə yerə çatmışdı ki, anaya bozardı.

—Ay balam, mən nə bilim. Onları görüm cigərləri yansın. Belə də alçaqlıq olar!

Oğlan gəldi, nə ananın, nə atanın üzünə baxmadı. Keçdi oturdu alçaq kürsüdə və bacısına üz tutdu:

—Yaman qırıblar. Xəstəxanalar doludur yaralı ilə. Biz də axşam deyirik, bəs, göyə atıblar. Tanklar alıb altına cavan oğlanları, tələbələri. Məhlədən neçəsi orada olub. Deyir...

Bu dəm yenə atəş başladı, beş dəqiqə şiddətli partıltı, avtomat atəşin yaylım sədaları mənzilin qarşı—aynəbənd şüşələrini titrətdi.

—Bizimkilərdir!—dedi oğlan. Bacıuşaqları dərhal qulaqlarını şəkildilər. Aqıl dayısını yanladı:

—Bizimkilər, kimdir?

Oğlan gecə siqaret çəkməyinin üzrxahlığı təki, ataya üz tutub, bildirdi:

—Salyan kazarmasındakı azərbaycanlı əsgərlərdir. Silahlanıb bunkerə tutublar. Oradan rus qoşununu atəşə tuturlar. Bu gələn atəş səsi oradandı... Həmid kişi dedi, indicə, o da dükanın qabağında dayanmışdı, məhlədə.

—Həri, bizdə də danışırlar. İki yüz nəfərdir. Deyir, silahlanıb bunkerə giriblər. Hər cür hazırlıqları var. Silah, patron, azuqə.

—Əlli nəfər gürcüdür. Qalanı azərbaycanlı. Bir neçə də bəlkə, çeçendir. Bunkerə yaxın düşmək mümkün deyil. Oradan kazarmanı atəşə tutublar. On səkkiz saldat öldürülmüşdür. Başçıları deyəsən... bir gürcüdür. Mayordur.

—Gürcü?.. Azərbaycanlı deyil başçıları?—Şəfəq—balaca nəvə burada bir azacıq qəm yedi.

—Gürcü mayoru təşkil etmişdir. Silahlanıb, döyüşə başlayıblar. Hamısı da, Həmid dayı deyir ondan olub ki, gecə qoşun nə ki, insan qırıb, onları daşıyıblar içəri.

Bizim əsgərlər görüb ki, meyitləri qazanxanada—“kotelni”də yandırmaq istəyirlər. Onda dözməyiblər. Ultimatum veriblər: bunkerə, silah anbarını partladacayıq.

—Partlatsalar, oradakı evlər göyə sovrulacaq.

Uşaqlar qapıya baxdılar. Çıxıb girəndə, qızlar evcik-evcik oynamağa düşəndə nənədən dil-tovla izn istədilər. İndi həyətdən, giriş qapısından qonşu balaların səsi gəlirdi. Deməli, bunlar da düşə bilərdi. Aqıl dalı-dalı çəkildi.

—Haraya?!—anası yanaşdı, onun kürəyindən üzübəri itələdi. Ana heç vaxt çırtma vurmazdı, indi lapca kobudluq göstərdi.

—Bu televizor da işləmədi. Bilək görək nə baş verdi.

—Televiziyanın enerji blokunu partladılar,—dedi qız.

—Vəssalam,—söylədi nənə. Daha heç bir zaval yoxmuş təki getdi mətbəxə, dolma bükməyə. Nənənin bişirdiyi xörəklərin tamamı bütün girişi şişirdər, ətri binaya yayıldılar. Amma bu səfər, deyəsən, onun xörəyindən güllə-giliz qoxusu saçılacaqdı.

Televizor işləmir, dərs yox, ev yığışılı, aşağı düşmək olmaz. Bəs, neyləsin nəvələr? Baba tək i özçə otağına çəkilib, dinməzcə düşünsünlər?

—Oturub dərşinizi oxuyun!

Aqıl qımışdı, Aygül kitab rəfinə baxdı, Şəfəq nənəsini az qalmışdı yamsılasın: “Oturub dərşinizi oxuyun.” Hm, dərş vaxtıdır?..

Şəhərdən bu mənzilə dürlü soraqlar gəlirdi. Oğlan gedir, məhlədə dolanır, eşitdiyın-gördüyün gətirirdi. Qız arada bir səfər yenə aşağı düşdü, kiminlə görüşdü, nə öyrəndi, o da başını bulayaraq qayıtdı. Yaxşı ki, kürəkən zəng çaldı, çox telefon işləmirdi, onlarınki salamatdı. O da bildirdi ki, arxayın olun. Günortaya gələcəm.

—Ay qız, gərək deyə idin gəlməşin. Küçələr qorxuludur. Hər yanı kəsib tanklar. Kimdən qorxu duydular, oradaca vururlar. Onların maşını örtülüdür. Saldat deyər bəs silahdı, bombadır. Atəş açarlar.

—Özü bəyəm bilmir, anlamır? Gəlsin ayaqla.

Arada uşaqqlar gözdən yayınıb endilər həyəətə. Hə, otaqda eşitdikləri azmış, məhlə uşağı, məktəb dostları burada, bağçada, evin dal-qabağında neçə cür hadisə bilirmişlər...

—“Bizimkilər” generalı əsir alıblar!

—Azərbaycanlı əşgərlər kazarmadakı zabitlərin arvad-uşağını girov götürüb, özlərinin yanında saxlayırlar. Bunkerdə.

—Hə,—dedi oğul nəvə,—xəbərdarlıq ediblər, əgər, bizi buradan çıxmağa qoymasanz, girov götürdüyümüz rus arvadlarına, uşaqqlarınıza aman verməyəcəyik.

—Deputatlar gedib oraya,—bunu da dayıları söylədi və nənə də inandı; uşağın çöldən gətirdiyi soraq bir yana, oğlu da bilirmiş:

—Deputat komissiyasına çatdırıblar ki, onsuz da bizi güllələyəcəklər. Axıracan vuruşacayıq. Axırda bizim buradan çıxmağımıza şərait yaratmasalar, silah anbarını partladacayıq.

—Partlatsalar, bütün o ətrafdakı binalar göyə sovrulacaq. Bilirsən, orada nə qədər mərmı, partlayan maddə toplanıb... Böyük bir hərbi hissənin, ümumqoşun hərbi məktəbin döyüş sursatı oradadır.

—Partlatsınlar. Əhsən onlara!—dedi oğlu.

—Adə kəs!—deyib nənə acıqlandı.—Yazıq döyül günahsız arvad, uşaq?

—Hə, bəs yüzlərlə insanı, silahsız adamları tanklar əzib asfalta yapışdırıb. Onlar yazıq deyil? Nə günahı var taksi şoferinin, yoldan keçən qocanın? Təcili yardım maşınlarını gülləyə basıblar. Qoymayıblar yerə döşənmiş yaralıları götürsünlər.

—Ay onların cigəri partlasın!—dedi nənə.

Bu ara oğlan eşiyi dinlədi, qız da şəkləndi.

—Atışmadır,—dedi cavan ata-kürəkən. Gəlib çıxmışdı. Hələ dili tutulubmuş tək heç nə söyləmir, duruxubca balalarını gözdən keçirirdi. Bununla elə bil evin içərisində bunların salamat qaldığına sənngiyir, özgə balaların nələr çəkdiyini söyləmirdi.

Baba niyə dillənmişdi? Nənənin hərdən gətirib balaca mizin üstünə qoyduğu bir stəkan çaydan iki qurtum alıb susurdu. Baba, axı, gərək onlara bir söz deyə idi. Doğrudur, o, evdən eşiyə çıxmırdı. Qocalmış, düşmüşdü. Amma, baba, axı, əsl davada olmuş, döyüşlərdə iştirak etmişdi. Onun başında indiyəcən bir qəlpə qalmışdı. Ona görə də təqaüd alırdılar. İldə iki kərə həkimə gedir, qəlpənin orada—babanın başında neylədiyini izləyirdilər. Nə qəlpə tərənir, nə cərrahlar toxunurdular. Qalıb qalsın, tərpedərlər, qurdalayarlar qurdu çıxar. Amma baba qocaldıqca, qəlpənin də oradan tərənəcəyi, nəvələrin ağlına gəlirdi. Nə bilir, nə görmüşdüsə, baba davadan onlara hərdən, halı xoş olanda danışmışdı. Nəvələr hər dəfə onun danışdığından yığışdırıb, məktəbə, sinfə aparmış, yazı da yazmışdılar. Onlar qurtarmışdı. İndi baba, davanı hamıdan yaxşı bilən köhnə əsgər tək, gərək onlara bugünkü qovğadan söyləsin. Hər halda o, bilərdi, nə işdir, necə qurtara bilər. Baba bircə kəlmə dedi:

—Biz özümüzlə vuruşmamışıq,—qalxıb ayaqlarını sürüyə-sürüyə yan otağa getdi.

Axşam yenidən Salyan kazarması səmtdən gurultu başladı. Qarşı-qarşıya atışma tərzində qat-qarışıq, avtomatlar tuğyan elədi.

—Bizimkilərdir. Başladılar,—dedi dayı,—Gürcüstandan beş yüz əsgər gəlib. Onlara kömək etməkdən ötrü... Yaralıları çoxdur, oradaca yanlarında saxlayırlar. Ölən də var.

—Dərmanları var, yaralıları sarısınlar?—soruşdu Şəfəq, məhlədə, bağçada oynayanda o, ən çox tibb bacısı olur, kuklaların ayağını, başını sarıyırdı.

—Olar,—dedi öz ataları,—belə görünür, axıracan döyüşəcəklər.

—Axırda,—dedi dayı—bunker, silah anbarını partladacaqlar. Zabit arvadları, uşaqları, girov apardıqları ailələri də oradaca məhv edəcəklər. Onsuz da tutsalar, təslim olsalar, güllələyəcəklər.

—Qoçaq oğlanlardır. Düz bir sutkadır, döyüşürlər.

—Allah, sən onlara kömək ol,—dedi nənə.

—Girov zabit arvadları eşiyə soraq göndəriblər. Onlar da hiddətlənib öz ərlərinə. Niyə dinc əhallinin üstünə tank yeritdiniz? Qırğın törətdiniz? Zabit arvadları xəbər çatdırıblar ki, əgər qırğını dayandırmasanız, şəhərdən çıxmasanız, biz də buradan sizinlə döyüşəcəyik. Azərbaycanlı əsgərlərlə öləcək, sizi bağışlamayacağıq.

—Əsl beynəlmiləçilik belə olar!—dedi Nüşabə.

—...Əhaliyə qarşı qaz da işlədiblər. Güllələr də zəhərlidir. Eksperiment silahlar işlənmişdir,—onu ataları düz bilərdi, evdə yanan qazdan başqa, o biri, öldürücü qazın da iyini alırdı o.

Salyan kazarması həndəvərində fişənglər qalxır, avtomat atılır, hərdənbir silsilə atəş gurlayıb, şəhərin üzərincə sədalanırdı.

Uşaqlar daha bilirdilər: bu, Salyan kazarmasındandır. “Bizimkilər” atışrlar. Gözlərinin qabağına gəlirdi: yüz-yüz azərbaycanlı, gürcü əsgər bunkerin mazgallarından eşiyi nişangaha götürüb, onlar yalnız özlərinin baxışı keçən dəliklərdən baxır, güdür, keçəni vurur, avtomalardan saçma atəşlər buraxırdılar. O birilər yaralıları sahmanlayır, sarığını dəyişir, başlarının altına yumşaq şinel, buşlat qoyurdular. Rus qadınları, zabit arvadları azərbaycanlı əsgərlərə çay qaynadır, kolbasa, konservdən xörək hazırlayır, gətirib oradaca bunker səngərində onların yanına qoyur, yaralıları yedirir... önləri divar dibinə çəkib, üstlərini plaş-çadırla örtürdülər.

Ara səngiyir, uşaqlar həyəətə, yaxına düşür, oynamır, ataların evə gətirdiyi soraqlarla bölüşür, bu, ona söyləyir, o, buna çatdırırdı. Onlar da hər biri yeni nə eşidirdisə, evdə oturmuş, eşiyə çıxma bilməyən qoca-qaltaqlara yetirirdilər. Beləcə arxayınlaşdıqları saatda bir də görürdün yenidən atəş başladı. Onda nənələr, analar həyəətə yüyürür, pəncərələrdən aşağı sallanıb balaları haraylayır, içəri çəkirdilər. Salyan kazarmasında hərdən dinclik olur, səda gəlmirdi. Onda Aqil deyirdi:

—Atıb yorulublar. Dincəlirlər. Saldatların gülləsi bunkerə keçmir. Amma bizimkilərin gülləsi dəyir. İyirmi saldat öldürüblər!

Aygül, yaşadı qonşu qızlardan eşitdiyini söyləyirdi; Fərəhin atası milisdə işləyirdi, onlardan üstdə, dördüncü mərtəbədə olurdular. Atası milis maşını ilə, öz “Moskviçi” ilə gəlir, tezcənək baş çəkib yenə gedirdi. Fərəh çox bilirdi. Deyirdi, neçə milis öldürüblər. Salyan kazarmasını saldatlar mühasirəyə almışdır.

—Alsın da. Mühasirə onlara neyləyəcək?—dedi Aqil—içəri girə bilməzlər.

—Qorx ki, içəridəkilər yox, saldatlar partlatsın bunkerini.

—E-e-e, nə danışırısan? Bunker bilirsən nədir? Katakomba! Oranı heç atom bombası da dağda bilməz,—dayı da əsgər olmuşdu, dinc əsgər. Amma təlimdə, məşqlərdə elə çarpışmalar görmüşdü, davadakından üstün. Odur ki, Aqıl dayının söylədiyinə inandı. Qızlar—bacıları da qardaşlarının inandığına baxıb, inandılar.

Nə yesələr, nə içsələr, balaların qulağı mənzilin şimala baxan şüşəbəndində idi. Salyan kazarması oradan səslənir, oradan susurdu. Aşağı düşür, həyətdə dolanır, uzağa getmirdilər. Yaxında, böyük küçədə topa-topa dəbilqəli, avtomatlı, zireh geymiş saldatlar dolanır, gəlib keçəni güdür, maşınları saxlayırdılar. Böyüklər yox, balacalar, o tay Yasamal məhləsindən xırdaca oğlanlar saldatlara yanaşır, əyin-başlarına tamaşa edir, əsgərlər pişik siçanı güdən təki onları gözlərilə seçmələyirdi. Uşaq şimikib daha da yaxınlaşmaq, onların əlindəki silaha toxunmaq, bəlkə tətiiyi çəkmək həvəsində bulunacaqdı ki, dalandan qışqırır, çəkib aparırdılar.

—A-a-a, başına ət təpib o uşağın. Bax, yaxın getməyin,—deyirdi ana. Nənə isə qəti qərar verdi:

—Daha mən sizi aşağı buraxmayacam!

Heç buraxma. Odur ki, Salyan kazarması, bizimkilər başladılar.

Balalar kazarmanı dinləyir, eşikdə sezilən hər hansı gurultunu oraya yozur, bir-birinə toxdaqlıq verirdilər:

—Bizimkilər vuruşur. Bax, ay sağ ol! Gör bir... pulemyotları var.

Axşam gəlişi ilə dayı onların gümanını bəliirdi:

—Salyan kazarmasında bərk çarpışmadır. Pulemyotdan atəş açır bizimkilər. Bunlar da minomyotdan atıblar. Amma kar eləməyib.

Televizorun boz güzgüsü ölü sifəti təki donmuşdu, baba “BEF”i götürüb, öz otağına keçmişdi. Orada elə astadan dinləyirdi, radionun səsini ancaq özü eşidirdi. Hərdən dayı da oraya keçir, dinləyirdi. Amma üstündən siqaret qoxusu gəldiyini anlayıb, atasının bundan xoşlanmayacağını bilib çəkirdi. Öz ataları yenə getmişdi, şəhərin qaz kəmərinə qoruyurdular. Neçə yerdə partlayış olmuş, qaz sızıntısı evlərin zirzəmisinə dolmuşdu. Şəhərdə ara-sıra atəş gurlayırdı. Bu güllədən, işıqlı qurşundan biri qaz yığılmış yerə toxunsa...

Ertəsi səhər, yenicə çay içib yığışmışdılar ki, indiyə qədərkindən qat-qat güclü atəş başladı. Uşaqlar daha bu dəfə nənənin hədəsindən qorxmayıb, üçü də cumdu şüşəbəndə. Hər üçü əllərini göyə atıb, atılıb düşdülər:

—“Bizimkilər” başladı!

Gecə yazıq balalar nigaran yatmış, oradan səda eşitməmişdilər. Bu səhər də susqunluqdu. Kimsə dinib danışmırdı. “Susdurdular”—deməkdən çəkinirdilər. Şəhərdən, rayonlardan yeni-yeni ağır, dəhşətli soraqlar gəlib çıxırdı. Aeroport yolunda, Zirə—Türkan səmtdəki hərbi aerodrom yaxınlığında, Tiflis prospektində qırğınlar olmuşdu. Saldatlar qırıb tökmüşdülər oğlanları, kişiləri, Bakımızın dinc əhalisini. İndi bu mənzildə üç nəvənin bircə təsəllisi vardı: “Bizimkilər!”

“Bizimkilər” yenilməzcasinə döyüşür, işğalçıları bunkerin dəliklərindən yandırır yaxırdılar. Budur bizim cavabımız. Hələ bircə rotalıq yox, bircə bölük əsgər sizi beləncik divara qısnayıb. Keçməyə qoymur...

—Hə, bizimkilərin də, onların qoşunu tək tankı, ZTR-i olsa, onda biz o qoşunu darmadağın edərdik.

Qoşun şəhəri almışdı; dayının, ananın gətirdiyi soraqlar, həyətdə eşitdikləri balaları məyus etmişdi. Yaralıları şam işığında operasiya ediblər, on doqquzundan iyirmisinə keçən gecə qoşunun soxulacağı rayonda bütün işıqları hərbi əmrlə söndürübmüşlər. Şəhidlərə Dağüstü parkda qəbirlər qazılmışdı... İlk qurbanları dəfn etmişdilər. Ana, ata dəfn mərasimində olmuşdu. Ata oradan ayrı soraq gətirdi:

—Bir “əfqan”mış. Dostu ilə çıxıblar on altı mərtəbənin damına. İnşaatçılar prospektindəki binanın. Bir pulemyotları olub, bir də avtomatları. Oradan Salyan kazarması ovuc içi tək görünür. Basıblar atəşə kazarmada, oraya gələn nəki saldat varmış, tankların üstdəki əsgərləri. Qırıb töküblər. Qaçıb saldatlar, qırılanı qırılıb, qırılmayanı soxub özünü ora-bura. Beş saat atışıblar. Oğlan—“əfqan” yamanca vuruşmuş. Snayperdi, təlim görüb Əfqanıstanda. Damdan qıy çəkirmiş: “Al, alçaqlar! Bu da sizə Əfqanıstan.” Vertolyotla gəldilər. Damın üstünə yaxınlaşdılar. Pulemyot aman vermədi.

—Axırı necə oldu?—soruşdu dayı, axı, o bacıuşaqlarına soraq gətirmişdi: “Atışan Salyan kazarmasındakı əsgərlərdir. İndi pulemyotla başlayıblar.”

—Birini—avtomatlıyı vurublar. “Əfqan” düşüb, aradan çıxıb. Tuta bilməyiblər. Gecə çıxıb mühasirədən.

—Bəs, dayı deyir atəş Salyan kazarmasındanmış.

—Yox, Salyan kazarması başqa. Bunlar ikicə oğlanmış. Biri Əfqanıstandan bu yaxınlarda gəlmişdi.

Balalar bundan da bir təsəlli tapdılar. Guya, bu oğlan Əfqanıstandan elə Bakıdakı toqquşmanı eşidib gəlmişdi. Salyan kazarmasında, bunkerdə çarpışan

əsgərlərimizin köməyinə. O da bir başqa istiqamətdən döyüşə girmiş, azərbaycanlı qardaşlarını düşmən mənəfəsindən qurtarmaqdan ötrü öz düşündüyü, təkbaşına qurduğu əməliyyata başlamışdı.

—Tuta bilməzlər!—dedi Aqil.

—Qoçaqmış,—dedi nənə.

—Əfqanıstan dəhşətli məktəbdi!—dedi Nüşabə.

Nənə pəncərəni üç gündü açmırdı, bu gün, günortadan sonra bir tayını açdı, evin havası dəyişsin. Oğlan mətbəxdə papiros çəkirdi, tüstü qarşından vuran xəzriylə evə dolurdu. Deyə də bilmirdi, düş eşikdə çək, blokda tüstülət. Baba yan otaqda idi, eləcə kürsüdə əyləşib, gözünü dikmişdi çay mizinin qara lövhəsinə. Başında keçə papaq vardı, sinəsini açmışdı, qupquru, sümüyü çıxmış döşünə qar ələnmişdi.

—Ata!—deyib onun yanında dolanan qız, halından xəbər tutdu,—niyə bir cürsən. Ağrıyorsan?

Kişi dinmir, əlini gücsüzcəsinə qaldırıb endirirdi.

—Bəlkə, həkim çağırmaq?

Yeznə dedi ki, həkimxanalar “təcili yardım” indi yalnız atışmada yaralanmışlarla məşğuldur. Yaralının sayı-hesabı yoxdur. “Təcili yardım” maşınları hələ də daşıyır, şəhərin harasında düşüb qalıblarsa, arayıb axtarırlar...

—Bəlkə, babanın başındakı qəlpə tərpənib?—böyüyün ağına gəlməyən uşağın ağına gəldi. Aygül yekələri ayıldı. Oradaca anladılar ki, bu, uşağın dediyinə oxşayır. Kişinin başındakı qəlpə azacıq qımıldananda, Nüşabə onun halından bunu qanırdı. İndi böyük qızı Aygül anasından qabaq bilmişdi. Kişi—baba əlini saat kəfkiri tək sağa-sola tərpətdi: “Heç nə lazım deyil.”

Baba sakitləşdi, nənə şam hazırladı, balalar gözlərini televizorun kinosuz-tamaşasız güzgüsünə dikib əşiyi güddülər. Uzaqdan tək-tək atəş sədası gəlirdi, haradasa tanklar tərpənirdi. Bunun heç biri onları toxdatmırdı. Salyan kazarması bəs niyə dinmirdi?

Axşam oradan yenidən partlayış eşidildi.

—Onlardır!—dedi dayı.

—Nə qədər dayanacaqlar? Sursat qurtarır, yemək-içməkləri tükənir,—dedi ana.

—Yazıq balalar! K m ksiz igidlər! Onların bir imdadına çatan olmayacaqmı?

N v l rin atası dilləndi:

—Deputat komissiyası gedib danıřmaĝa. Generalla Gürcüstandan xeyli valideyn t k l b gəlib. Tələb edirlər ki, azad buraxsınlar.

—Buraxarlarmı, saldat ölüb.

—D y řd r. Onlar öldürüb, bunlar da öldürüb. Həm də, təkcə ölmək söhbəti deyil. Oradakı  sg rl r, bizimkilər elə řey görüblər, onları salamat buraxsalar, qořun, komandanlıq büsbütün rüsvay olacaqdır. Ona görə də, bir  ar  axtarırlar ki, onların hamısını aradan götürsünlər. Deputatlar onları eřiy   ıxartmasalar da, zəmanət alsalar da, hərbi qořun bařçıları onları salamat qoymayacaq.

—ř hid balalar!

—H , indi bir yüz nəfər igid olsun. Hamısı möhkəm, diribař, təlim g rm ř. Gec yn n bir plan qurub, cumub m hasir ni qırsınlar. Onları qurtarıb, hamısı aradan çıxsın.

—Haraya getsinlər?

—O qədər getməli yer var.

—Hanı el n ik bir dəstə. Olanı da qırdılar, tutĝu bařlanıb. Qa an aradan çıxdı...

N  olur-olsun, Salyan kazarması susmasın,—belə d ř n rd  bařı q lp li babanın    n v si. Haradan bir at ř sədası gəlir, gurultu sezilirdi, oraya yozurdular. Yataqlarının i ində soyuqdu, yorĝanı bařlarına   km yib,  z  g y  uzanıb, hər iki qulaqlarını açıq saxlayırdılar: Salyan kazarmasının sədasını eřitsinl r. Baba da deyəsən, ölüb-it nl rin dərdini, vuruřan azərbaycanlı əsgərlərin taleyini götür-qoy edirdi. Aĝrısı  tm řd , gözləri irilmiř, büsbütün  z lm ř canında elə bil cavanlıĝının taq ti-t p ri oyanmıřdı.

Hər səhər bir soraq ümidiylə oyanır, “bizimkilər”in sədasını gözləyirdilər. Ora susmuřdu, amma ümid qırılmamıřdı. Orada, g ll batmaz bunker də oturublar.  ıxmayacaqlar. Yaxınlařan olsa, at řl  vurub s r c kl r. Susmaq o deyil ki, daha yoxdurlar. Saĝdılar, oturacaqlar orada, n  qədər istəsələr. Oraya heç bir tank yaxın d ř  bilməz, saldat girə bilməzdi. Əgər qořun bař ısı, general, əmr versə ki, cumub girsinl r, onda “bizimkilər” bunkerini partladacaq, özləri də, rus hərbçilərin ailələri—girovlar da ölüb gedəcəklər. Bunun qorxusundan atmır, giriřmirdil r. Onlar da, yalnız hədəf bunkerin g zl y n  çıxanda atırdılar.

Hər axřam ř h rd  n  bař verdiyi evdə götür-qoy edilirdi.

Böyüklər Moskvada bu qırğının necə açılacağından, bizim ali Sovetin bəyanatından söz açırdılar. Amma nə seyrək çıxan qəzetlərdə, nə də ikicə saat işləyən televizorda Salyan kazarması barədə soraq verilmirdi. Qabaqlar, babası “Azadlıq”dan bəzi şeylər öyrənmişdi. Amma dünən, bu gün babanın halı qarışmışdı, radionu dinləmək həvəsi sönmüşdü.

—Bizimkilər dincəlidir.

—Pulemyotu işə salmırlar. Minomyotları da var.

—Başlayacaqlar. Gözləyirlər, görək onlara nə cavab verəcək general.

Yerlərinin içində pıçıldaşır, Salyan kazarmasında çırpışan igidləri ürəkləndirirdilər.

Bir həftə ötdü. Uşaqlar yaxınlıqdakı məktəbə göndərildi, evlərə müəllim gəlir, rica edirdi. “Bax ha, bunların başından bir tük əskik olsa, siz cavab verəcəksiniz,”—deyib ana, nənə balaların məktəbə yollanmağına riza verdi. Orada da “bizimkilər”in söhbəti gedirdi.

Amma heç bir uşaq, müəllim düzgün bilmirdi.

Nə bilirdisə, baba bilirdi, o da dinmirdi. Eləcə yan otağa çəkilib, hər iki əlini mizin üstünə qoyub, xəritələrdən çay cizgisi tək göyərən damarlara dikmişdi gözünü.

Televizorda şəhidlərin dəfnini göstərirdilər, ağlaşan, fəryad qoparan anaların ağuları gəldi otağa; ölənlərin sayı eşidildi bu mənzildə. Gəmilərdən soraq çıxdı.

Meyidyüklü barjaların iniltisini eşitdi bir babanın üç nəvəsi. Salyan kazarmasından soraq çıxmadı. Bir gün ataları bir özgə soraqla gəldi:

—Qoşundan ölən saldatların sayı iyirmi səkkizdir. Bunları öz yoldaşları öldürüblər. Gecə, səhər çağı komandirlər çaşdırıb, özləri özlərinə atəş açıb; iki saat bir-birilə vuruşublar!

—Bəs, Salyan kazarmasındakı “bizimkilər?..”—oğlu heç cür razılaşmaq istəmədi; özləri özlərini yox, biz onları!

Elə kürəkənin gətirdiyi bu soraqdan sonra, axşam çay içdiyi yerdəcə babanın halı dəyişdi. Onu başqa xəstəxanaya yox, hərbi qospitala apardılar. Əzəllər də orada yatmışdı; bir azərbaycanlı cərrah vardı, o bilirdi, o bilirdi babanın başındakı qəlpənin yer-yurdunu.

Nənə ertəsi gün səhər babaya baş çəkib gəldi. Otağa gircək zənbilini yerə atıb, əllərini çırpdı dizinə, ah çəkdi, gözünün yaşı sərab oldu. Nəvələr dedilər bəs, baba...

—Yox, bala, yox, Aqil! Müsibət ayırıdır?—dedi nənə, kürsüyə çökdü. Onun ardınca babaya baş çəkməyə getmiş qız—uşaqların anası pillələri qalxıb, başını bulayaraq otağa girdi. Heç nə demədilər, eləcə ah-uflla oturub durdular. Axşam öz ataları da qayınataya, onların babasına dəyib gəldi. O da bunlar kimi. Axır açıldılar:

—Gör, bir nə kökə salıblar xalqın balalarını?!

—Ay ana, bunlarda heç insaf adında şey yoxmuş...

—Onları görüm insafsız qılıncına gəlsinlər!

Aqil atasına söykəndi, qılıqlandı: bəlkə, Salyan kazarmasından bir soraq tutdu. O isə başqa söz dedi:

—Əmrə əməl etməyiblər. Ona görədir. Nizamnamə tələbilə.

—Ay onların belindən vursun elə nizamnamə. Bəs, özünü, öz əsgərini o kökə salırlar? Bala,—deyib nənə daha nəvələrini intizarda qoymadı,—belə oradaki əsgərlərə əmr veriblər: atəş açsınlar bizimkilərə!

—Bizimkilər, Salyan kazarmasındaki əsgərlərə?

—Əşi, yox, e. Öz əsgərlərinə əmr veriblər, camaatı gülləyə tutsunlar. Onlar da boyun qaçırdıb. Dinc əhaliyə güllə atmayacağıq, deyiblər. Onda onları basıb doldurublar içəri. Nə yeməsən, turşulu aş. O qədər çırpıblar... yazıq balalar. Hamısı şilküt olub. Gətirib atıblar qospitala.

—Vay-vay, doludur palatalar yaralı əsgərlə. Kişinin halı day da xarab oldu, ay ana. Neyləyək biz?

Nə baba, nə özgəsi balaları ovundurmurdu. Onlar da oraya can atırdılar. Aparmadı nə nənə, nə ana. Aparsa idi, bunlar biləcəkdə qospitala düşənlərin içərisində “bizimkilər” var, ya yox. Salyan kazarmasının bunkerindəki bizim əsgərlərdən yaralanan, bəs, haraya çıxarılır? Onlar niyə susdular? Nə gəldi başlarına “bizimkilərin?”

—Oturubca hamısı ərizə yazırdı. Anaları, kiminin də atası gəlmişdi. Atəş açmaqdan boyun qaçıran gürcülər, iki litvalı oğlan, bir çeçəndi.

—O biri otaqlarda da vardı. Neçəsi çarpışmada yaralanmışdı, bizim “boyeviklər” vurmuşdu, on altı mərtəbədən “əfqan” biçmişdi qıçını, qolunu. Qalanlar, əksəri əmrə əməl etməyən kursant, kazarmada hərbi xidmətdə olan cavanlardı.

—Hə, qoy yazsınlar. Görək, hökumət necə baxacaq. Düz eləyiblər, bəyəm?

—Hərbi tribunala veriblər işlərini.

Nənə hər gün təkcə babaya yox, on adama çatası xörəklə getdi; meyvə apardı, mürəbbə götürdü, quru çay yığdı zənbilinə. Bunları təkcə babaya yox, “əmrə əməl etməyən” əsgərlərə, yaralılara—özcə komandirlərinin şil-küt etdiyi kazarma saldatlarına apardığı aydındı.

Nəvələrsə nənəni hər səhər yola salır, Salyan kazarmasından soruq arayırdılar. Nə məktəbdə, nə küçədə daha onlardan danışan yox idi. Belə güman edirdilər ki, onların axırına çıxdılar. Bəs onda, niyə yeri-göyü alt-üst edən partlayış qopmadı? Axı, “bizimkilər” demişdilər: “Bunkerə partladacaq, girovları da özümüzə məhv edəcəyik.” Eşikdə, Bakıda olan zabitlərin, komandirlərin, bəyəm, öz uşaqlarına, arvadlarına yazdığı gəlmədi?

Şəhərdə ara-sıra atəş açılırdı. Saldatlar səksəkəyə düşür, ötən maşına, büdrəyən yolçuya, şübhəli kəsə yağdırırdılar.

Salyan kazarması susurdu. Balalar, başında qəlpə dolanan babanın sevimli nəvələri gecələri intizarla qarşılayır, üzünü tavana uzanıb, hər iki qulaqlarını açıq saxlayırdılar. Birdən eşitməzlər. Eşikdə şaqqıltı qopur, uzaq-yaxın qonşuda nəşə tappıldayır, Aqıl yatağından sıçrayıb, otağın açıq qapısından Salyan kazarmasına baxan şüşəbəndə diqqət kəsilirdi. Şəfəq də, Aygül də qardaşlarının indicə atəş sədası eşitdiyini guman edib, körpə barmaqları ilə qulaqlarını eşir, dinləyirdilər.

Salyan kazarması—balaların alınmaz qalası olurdu.

Veb direktor: Betti Bleyer

Mətni yığdı: Səkinə İsgəndərova

Veb üçün hazırladı: Ülviyyə Məmmədova

AZERİ.org qoyuldu: iyun, 2004